

УДК 631.4

РАКОЇД О.О., канд. с.-г. наук

Національний університет біоресурсів і природокористування України

КРИКУНОВА О.В., канд. с.-г. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ДІХТЯР Я.П., аспірант

Інститут агроекології і природокористування

ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА АГРОЛАНДШАФТІВ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Проаналізовано екологічний стан агроландшафтів на місцевому рівні та проведено оцінку негативного впливу деградаційних процесів, визначено основні проблеми землекористування, запропоновано шляхи їх подолання.

Ключові слова: агроландшафт, деградація, земельний фонд, кризовий стан, екологічна рівновага, антропогенний тиск.

Постановка проблеми. На жаль, глибока криза, в якій перебуває останніми роками сільське господарство України, супроводжується інтенсивною деградацією ґрунтового покриву. Зокрема, значно зросли площі еродованих, засолених, підкислених, перезволожених та техногенно забруднених земель, погіршився еколого-агрохімічний стан орних угідь, а їх родючість знизилась до критичного рівня. Підрахованого, що тільки 1 га з кожних десяти гектарів сільськогосподарських угідь країни перебуває в задовільному екологічному стані [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незбалансоване антропогенне навантаження на природні ресурси протягом багатьох десятиріч зумовило значну техногенну ураженість екосфери України. Одним із головних факторів, що дестабілізують екологічну ситуацію, є сільськогосподарська освоєність і розораність території. Надмірне розорювання земель, в тому числі і схилових, призвело до порушення екологічно збалансованого співвідношення площ ріллі, луків, лісів та водоймищ, що негативно позначилось на стійкості ландшафтів. Найбільш загрозливі явища спостерігаються в ґрунтовому покриві, який значно деградований і таким чином виведено з ладу значні площі продуктивних земель [3].

Екологічна оцінка агроландшафту проводиться для визначення територій з незадовільним екологічним станом і необхідна як основа для розробки пропозицій щодо оптимізації землекористування. Оскільки екологічний стан та стабільність будь-якої території залежить від рівня сільськогосподарського освоєння та розораності земель, інтенсивності використання угідь та ступеня антропогенної трансформації природних екосистем, збільшення частки природних угідь за рахунок скорочення площі ріллі сприятиме підвищенню екологічної стійкості агроландшафтів [2].

Якісна оцінка земель має як теоретичне, так і практичне значення. По-перше, характеристики якості земель використовуються в системі моніторингу земель для прогнозу і своєчасного запобігання деградаційним процесам, охорони і раціонального використання земель. По-друге, облік кількості та якості земель, бонітування ґрунтів є складовими Державного земельного кадастру, відомості з якого використовуються для регулювання земельних відносин, визначення розміру плати за землю і цінності земель у складі природних ресурсів [4].

Метою роботи є оцінка екологічного стану агроландшафтів ТОВ «Красилівське» села Красилівка Ставищенського району Київської області з визначенням основних ризиків землекористування та шляхів їх подолання.

Матеріали і методи досліджень. Оцінку екологічного стану сільськогосподарських ландшафтів проводили за складом і співвідношенням угідь згідно з методикою комплексної агроекологічної оцінки земель сільськогосподарського призначення [5] з використанням статистичних даних, що характеризують структуру земельного фонду ТОВ «Красилівське» за 2000–2012 рр. (довідки управління Держкомзему у Ставищенському районі Київської області).

Результати досліджень та їх обговорення. Розподіл земельного територіального ресурсу за цільовим призначенням носить довільний характер, до сьогодні не має економічної та екологічної обґрунтованості і екологічна незбалансованість земельного фонду суттєво погіршує ефективність використання та охорони земель, зокрема, зумовила відносну дефіцитність землі, як ресурсу територіального розвитку, ускладнює проведення земельної реформи, погіршує

природну здатність ґрунтового покриву до самовідновлення, призвела до збіднення видового розмаїття флори і фауни [6].

Площа земель в адміністративних межах господарства становить 3578,4 га, з яких 2968,4 га займає рілля, 81,61 га – багаторічні насадження, 156,27 га – сіножаті та пасовища. Характеристика земельного фонду с. Красилівка наведена в табл.1.

Таблиця 1 – Земельний фонд с. Красилівка

Основні види угідь	Всього, га	% до загальної площі території
Сільськогосподарські угіддя	2968,4	83
у тому числі:		
- рілля	2730,5	76,3
- багаторічні насадження	81,61	2,3
- сіножаті та пасовища	156,27	4,4
Забудовані землі	141,75	3,9
Відкриті заболочені землі	18,7	0,5
Відкриті землі без рослинного покриву або незначним рослинним покривом	113,2	3,1
Інші землі	19	0,5
Всього земель (суша)	3527,7	98,5
Води	10	0,3
Разом (територія)	3578,4	100

Провівши оцінку екологічного стану агроландшафтів за співвідношенням питомої ваги угідь ТОВ «Красилівське» було виявлено, що екологічний стан угідь знаходиться в кризовому стані, на який значною мірою вплинула сільськогосподарська освоєність земель, розораність та інтенсивне використання угідь.

В наших дослідженнях була використана бальна методика оцінювання за ступенем порушення екологічної рівноваги у співвідношенні ріллі (Р) до сумарної площі екологостабілізуючих угідь (ЕСУ) [5]. Згідно з результатами проведених досліджень з визначення та оцінки ступеня порушення екологічної рівноваги в співвідношенні угідь, територія ТОВ „Красилівське” протягом досліджуваного періоду характеризувалася пропорцією Р:ЕСУ від 63,5:36,5, що відповідає критичному екологічному стану до 87,9:12,1 (катастрофічний стан), це свідчить про погіршення екологічного стану агроландшафту та поглиблення незбалансованості угідь.

Таблиця 2 – Оцінка екологічного стану агроландшафтів с. Красилівка

Роки	Питома вага угідь,% до сумарної площі		Екологічний стан агроландшафтів	Оцінка, бал	Екотип території
	Р	ЕСУ			
2000	63,5	36,5	Кризовий	4	III
2005	68,3	31,7	Кризовий	4	III
2010	67,4	32,6	Кризовий	4	III
2012	87,9	12,1	Катастрофічний	4	IV

Проведена нами за допомогою розрахунку коефіцієнтів екологічної стабільності (Кес) та антропогенного навантаження (Кан) оцінка впливу складу угідь на стабільність агроландшафту та його стійкість до антропогенного навантаження показала, що територія села є екологічно нестабільною (Кес=0,2) та зазнає підвищеного антропогенного тиску (Кан=4,1). Значне перевищення частки ріллі (2730,5 га) у складі угідь господарства може призвести до втрати притаманної ландшафтам здатності протистояти деградаційним процесам та руйнуванню.

Таблиця 3 – Екологічний стан агроландшафтів за рівнем антропогенного навантаження та екологічної стабільності

Роки	Коефіцієнт екологічної стабільності	Коефіцієнт антропогенного навантаження	Екологічний стан	Рівень антропогенного навантаження
2000	0,24	4,01	Екологічно нестабільний	Підвищений
2005	0,31	4,1	Екологічно нестабільний	Високий
2010	0,25	4,01	Екологічно нестабільний	Підвищений
2012	0,20	3,89	Екологічно нестабільний	Підвищений

Екологічно нестабільний стан земельної території потребує застосування комплексу екологостабілізуючих заходів, які знизили б антропогенне навантаження на земельні ресурси та підвищили б екологічну стійкість ландшафтів до деградації, для чого і проводиться оцінка екологічного балансу у співвідношенні основних типів угідь.

Висновки. Провівши аналіз стану агроландшафтів ТОВ «Красилівське» с. Красилівка було виявлено, що територія господарства є уразливою в агроекологічному значенні, перебуває у критичному екологічному стані, маючи високий рівень антропогенної трансформації природних екосистем і низьку екологічну стабільність, що спонукає до вжиття практичних заходів з оптимізації сучасної системи землекористування, зокрема, шляхом вилучення з інтенсивного обробітку деградованих і малопродуктивних земель з наступним переведенням їх в екологостабілізуючі угіддя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Трегобчук В.М. Концептуальні основи сталого та екологобезпечного розвитку національного АПК / В.М. Трегобчук // Проблеми сталого розвитку України. – К.:БМТ, 1998. – С. 194–210.
2. Вилучення з інтенсивного обробітку малопродуктивних земель та їхнє раціональне використання / За ред. В.Ф.Сайко. – К.: Аграрна наука, 2000. – 38с.
3. Березюк С. В. Сучасні проблеми землекористування в сільському господарстві / С.В. Березюк, Ю. Б. Березюк // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 47–53.
4. Земельний кодекс України / Екологічне законодавство України. Збірник законодавчих актів. Видання четверте. – Харків: Екоправо, 2002. – 444 с.
5. Методичні рекомендації з комплексної агроекологічної оцінки земель сільськогосподарського призначення / За ред. О.О. Ракоїд. – К.: Логос, 2008. – 51с.
6. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Київській області у 2006 році. – К., 2007.

Экологическая оценка агроландшафтов на местном уровне

Е.А. Ракоид, Е.В. Крикунова, Я.П. Дихтяр

Проанализированы экологическое состояние агроландшафтов на местном уровне и проведена оценка негативного влияния деградационных процессов, определены основные проблемы землепользования, предложены пути их преодоления.

Ключевые слова: агроландшафты, деградация, земельный фонд, кризисное состояние, равновесие, антропогенное давление.

Environmental assessment of landscapes on the local level

O. Rakoid, O. Krikunova, J. Dikhtiar

The environmental condition of rural landscapes on the local level was analyzed as well as an estimation of the negative impact of the degradation processes, the basic problems of land use and the ways to overcome them was developed.

Keywords: landscapes, degradation, land fund, crisis, balance, anthropogenic pressure.